

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรม
ชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา
Creative Tourism Management by Using Cultural Capital
in Wiang Lor Ancient Town, Chun District, Payao Province

วรัญญา พรหมสาขา ณ สกลนคร^{1*} / ดุจดดี คงสุวรรณ² / ปทุมพร แก้วคำ³

Waranya Prommasakha Na Sakon Nakhon /

Dujluedee Kongsuwan / Patumporn Keawkhum

¹ แขนงวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Sociology and Anthropology program, Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

*Corresponding author's E-mail: Waranya.pro@crru.ac.th

² แขนงวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Sociology and Anthropology program, Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

³ แขนงวิชาการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Tourism Program, Faculty of Tourism and Hotel, Chiang Rai Rajabhat University

Received: November 14, 2023

Revised: August 15, 2024

Accepted: August 15, 2024

DOI: <http://doi.org/>

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทุนวัฒนธรรมชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ และ 2) จัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ กลุ่มเป้าหมายหลักคือคนสามวัย ได้แก่ เด็กเยาวชน กลุ่มวัยแรงงาน และผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า เวียงลอเป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดีมากกว่า 1,000 ปี จึงอุดมไปด้วยมรดกทาง

ศิลปวัฒนธรรม มีบุญประเพณีประจำปีที่สำคัญ คือ พิธีบูชาพญาลอ ประเพณีเป็งและ
ล่องสะเปา พิธีเลี้ยงคงหมู พิธีสืบชะตาแม่น้ำอิง และประเพณีสิบสองเป็ง (เปตพลี) ฯลฯ
และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายซึ่งบ่งชี้เอกลักษณ์ของคนลุ่มน้ำอิง ผู้วิจัยได้นำทุน
วัฒนธรรมมาใช้ในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดย (1) พัฒนาคู่มือ
มัคคุเทศก์สามวัย (2) พัฒนานักเล่าเรื่อง และ Ebook “ตามรอยเรื่องเล่าเมืองเก่า
เวียงลอ” (3) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนเมืองโบราณ
เวียงลอ และ (4) พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านกลุ่ม “เวียงลอกราฟท์”

คำสำคัญ: ทุนวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, เมืองโบราณเวียงลอ

Abstracts

This study employs a research and development approach with the objectives 1) to study the cultural capital, and 2) to develop the creative tourism management by using the cultural capital in Wiang Lor Ancient Town. The research participants comprised three age groups as children, adults and elderly people. The research findings indicated that the Wiang Lor community possesses a rich historical legacy spanning over 1,000 years. This extensive historical background has endowed the community with a wealth of artistic and cultural heritage. Notable annual traditions include the Phaya Lor Pooja Ceremony, Yi Peng and Long Sa Pao festival, the pork dong raising ceremony, the Ing River fate investigation ritual, and the Sipsong Peng (Pet Phli) tradition, among others. The community exhibits notable local wisdom, which are indicative of the Ing River Basin people's identity. This research has applied cultural capital to the creative tourism management process through the following initiatives: (1) developing a guide manual, (2) cultivating

storytellers which resulted in an e-book, 'Following the Storytelling of the Old City of Wiang Lor, (3) developing tourist routes and community tourism programs, and (4) developing tourism activities, including the establishment of the 'Wiang Lor Craft' group.

Keywords: cultural capital, creative tourism, Wiang Lor ancient city

บทนำ

ชุมชนในเขตเมืองโบราณเวียงลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มในแอ่งจุน-เทิง เป็นจุดที่ลำน้ำจุนไหลลงน้ำแม่อิง เรียกบริเวณนี้ว่า “สบอิง” คอยจิกจ้องโอบล้อมทางด้านทิศตะวันตก มีหนองซีกกัน และมีแม่น้ำอิงเป็นลำน้ำสำคัญไหลผ่านกลางเมือง โดยลำน้ำอิงนี้เป็นสายน้ำสำคัญที่อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ชุมชนเวียงลอยังเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งข้อค้นพบในงานศึกษาทางโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นว่า “เวียงลอ” เป็นเมืองโบราณ (อ้างอิงจากหลักฐานทางโบราณคดีครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลล่อและตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา) ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มานานกว่า 900 ปี (ราวพุทธศตวรรษที่ 19) อีกทั้งยังพบว่าชุมชนแห่งนี้ยังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนของชุมชนที่มีคุณค่า สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้

ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่าชุมชนเวียงลอเป็นพื้นที่ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ที่ล้วนมีพลังและคุณค่าที่สามารถนำมาขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการทางสังคมที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมส่วนรวมได้ ภายใต้ฐานคิดเรื่อง “ทุนชุมชน” ซึ่งเป็นต้นทุนที่มีอยู่เดิมในสังคม ประกอบด้วยภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วินัย ระเบียบ ประเพณี เครือข่ายและความร่วมมือของมนุษย์

ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาสังคมได้ ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับทุนชุมชนมองว่าทุนคือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดขึ้นจากฝีมือ ภูมิปัญญาที่มีมูลค่าหรือคุณค่าของมนุษย์ ปრაกฏทุนชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและทุนที่ไม่ใช่เงินตรา เป็นทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่มีการศึกษาทุนชุมชน โดยพิจารณาองค์ประกอบในด้านทุนเศรษฐกิจและการเงิน (Economics and Finance Capital) ทุนมนุษย์และครอบครัว (Human and Family Capital) ทุนสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Capital) ทุนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural and Environment Capital) และทุนกายภาพและทุนโภคทรัพย์ (Physical and Wealth Capital) (Sanyawiwat, 2000)

ดังนั้นจึงถือได้ว่าทุนชุมชนเป็นส่วนประกอบของทรัพยากรชุมชนเพื่อใช้แก้ไขปัญหาสังคมได้ จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น จึงนำมาซึ่งโจทย์วิจัยว่า “ชุมชนในเขตเมืองโบราณเวียงลจะสามารถจัดการ “ต้นทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีอยู่นั้นเพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ชุมชนเมืองโบราณเวียงล อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างไร?” อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้มุ่งเป้าหมายให้เกิดผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวโน้มการจัดการท่องเที่ยวของผู้รับผิชอบหลายส่วนในภาคเหนือ พบว่าหลายหน่วยงานได้กำหนดนโยบายและมีจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาตามทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย : อันมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังที่ระบุในแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด พ.ศ.2561 – 2564 โดยกำหนดให้จังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ ลำปางและลำพูนเป็น “เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาที่มีเป้าหมายเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนาเชิงสร้างสรรค์เชื่อม โยงอนุภาคลุ่มน้ำโขง” (Office of the National Economic and Social Development Council, 2017)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรมชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา
2. เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 ปี 4 เดือน ตั้งแต่วันที่ 18 มีนาคม 2565 ถึงวันที่ 18 กรกฎาคม 2566 โดยดำเนินการวิจัยในพื้นที่ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา ด้วยเพราะเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เชิงประจักษ์ โดยเฉพาะทุนมนุษย์คือผู้สูงอายุ และทุนทางวัฒนธรรมที่เด่นชัด ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอด รวมถึงค้อยอดสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ประกอบด้วยคนสามวัยในชุมชน ดังนี้

(1) กลุ่มเด็ก คือสมาชิกชุมชนที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ของตำบลเวียงลอ อายุระหว่าง 12 – 17 ปี และเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในโรงเรียนบ้านธาตุเชิงแกง โรงเรียนบ้านเวียงลอ และโรงเรียนพญาลอวิทยาคม รวมจำนวน 24 คน

(2) กลุ่มแรงงาน อายุ 18 – 59 ปี จำนวน 13 คน

และ (3) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 – 71 ปี จำนวน 12 คน

โดยทั้งสองกลุ่มนี้เป็นสมาชิกอาสาสมัครกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านเวียงลอ และสมาชิกกลุ่มรถซาเล้งเพื่อการท่องเที่ยว และเป็นผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

ในส่วนของกลุ่มองค์กรและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ประกอบด้วย (1) เทศบาลตำบลเวียงลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา (2) เทศบาลตำบล

หงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา (3) มุลนิธิ ซี.ซี.เอฟ. เพื่อเด็กและเยาวชน และ (4) สมาคมมัคคุเทศก์เชียงราย

ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้ (1) ใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่กลไกการบริหารจัดการไปจนถึงการเล่าเรื่อง (2) ใช้แนวทางสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ชุมชน อนึ่ง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการสร้างการเล่าเรื่อง ทั้งที่เป็นเรื่องราว เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว และเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่จะยกระดับขึ้นเพื่อเป็นสินค้าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมทั้งวางแผนการจัดท่องเที่ยวชุมชน เวียงลอ

สำหรับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ดำเนินงานภายหลังรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลทุนวัฒนธรรม และจัดประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกับชุมชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นคู่มือมัคคุเทศก์สามวัย เพื่อใช้ประกอบการจัดกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว สร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น และจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะนักเล่าเรื่อง รวมถึงศึกษาและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเวียงลอ เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวภาคเหนือ และนำข้อมูลที่ได้มาออกแบบและพัฒนากิจกรรมกิจกรรมสร้างสรรค์บนฐานทุนชุมชนและทุนวัฒนธรรมร่วมกับคนในชุมชน

ผลการวิจัย

1. ทิวทัศน์ธรรมชาติชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าชุมชนเมืองโบราณเวียงลามีทิวทัศน์ธรรมชาติที่โดดเด่นและหลากหลาย โดยสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มต่อไปนี้

1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดี (ที่ทำการขุดแต่งแล้ว)

“เมืองโบราณเวียงลอ” (Wiang Lor Ancient Town) หมายถึง เมืองในอดีตบนพื้นที่ในเขตตำบลเวียงลอและตำบลหงส์หิน อำเภอลอง จังหวัดพะเยา ที่ยังคงแสดงให้เห็นถึงมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งผู้มาเยือนสามารถเห็นถึงความสืบเนื่องของประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา ความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาไทยและเข้าใจถึงรากเหง้าแห่งความเป็นมาของพื้นที่ โดยสามารถแบ่งอายุสมัยได้ดังภาพ 1

ภาพ 1

การแบ่งยุคของการเปลี่ยนแปลงชุมชนเวียงลอเป็น 6 ยุค

ด้วยชุมชนเวียงลอเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานกว่า 1,000 ปีถึงปัจจุบัน อุคมไปด้วยมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของผู้คนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ จากการศึกษาและค้นคว้าข้อมูล พบว่าชุมชนเวียงลามีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะที่ คือ แหล่งโบราณสถาน อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์

ดังนี้ วัดพระเจ้าเข้ากาด วัดสารภี วัดศรีชุม กู่ชะจาว วัดศรีปิงเมือง โบราณสถาน
หมายเลข 1 (ใกล้วัดศรีปิงเมือง) วัดมะม่วงแก้วแดง กู่เกือกม้า กู่พระแก้ว วัดกู่บวกกู่ วัด
ท่าแจะหรือวัดท่าแจ๊ะ กู่ลอมธาตุ วัดเวียงป่าสัก วัดพระธาตุนูนนาค กู่หนองผำ วัดพระ
ธาตุนองห้า (พระธาตุนครเวียงลอ) กลุ่มโบราณสถานวังตันเตื่อ โดยหลักฐานทาง
โบราณคดีที่ขุดค้น ได้ถูกจัดแสดงไว้ในศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเมืองโบราณเวียงลอ

1.2 งานบุญประเพณีประจำปีชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ประกอบด้วย พิธี
บูชาพญาลอ ประเพณีขี้เป็งและล่องสะเปา พิธีเลี้ยงคองหมู การนับถือผีบรรพบุรุษหรือ
ผีปู่ย่า การแห่พระอุปคุต พิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำอิง และประเพณีสิบสองเป็ง (เปตพลี)
ฯลฯ

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

- ภูมิปัญญาจักสาน ประกอบด้วย ใต้แก่ สาด เสื้อแหง ตะกร้าหวาย
ไม้กวาดดอกหญ้า
- ภูมิปัญญาการแปรรูปอาหารและถนอมอาหาร คือ ปลาแห้งหรือ
ห้าแห้ง และ ปลาส้ม ปลาจ่อม
- ภูมิปัญญาด้านการประมงพื้นบ้าน ด้วยชุมชนอยู่ในเขตแม่น้ำอิง
และมีแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชนอยู่มาก จึงพบเห็นการทำประมงพื้นบ้านทั้งแบบใช้
เรือและเครื่องมือที่ใช้ที่มาจากงานหัตถกรรมจักสานที่วัสดุสำคัญ คือ ไม้ไผ่
- ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ประกอบด้วย “ข้าวแควบ” เป็นอาหาร
พื้นบ้านที่เอกลักษณ์เฉพาะของชาวล้านนา นอกจากนี้ยังมีปลาปลาค้าว ซึ่งปลาค้าวเป็น
ปลาเขตเศรษฐกิจที่มีราคาแพง เป็นปลาเนื้อดี มีโปรตีนสูง จุดเด่นของปลาค้าวในแม่น้ำ
อิงคือ ไม่มีกลิ่นคาวหรือกลิ่นโคลน
- ภูมิปัญญาการตีมีด ที่ใช้วิธีการตีมีดแบบดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอด
ต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

- ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน คือ คำขอเวียงลอ ซึ่งเป็นการแต่งคำขอแบบล้านนา โดยจะแต่งด้วยการใช้ตัวเมือง มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาล งานมงคล ประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ร่วมสมัย มีรูปแบบการขับคำขอตั่งแต่ละบ้าขอขึ้นตั้ง บทไหว้ครู บทนำ ขอเรื่อง ขอล้านนาและพื่อนแน่น โดยระบำที่ใช้ในการขอทั้งล่องน่านและขอปีของบ้านเวียงลอ

- ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง “พื่อนเวียงลอ” ริเริ่มขึ้นมาใน พ.ศ. 2540 โดยครูทศดา เป็นการพื่อนที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยวนหรือคนเมือง

- ภูมิปัญญาด้านการจัดการกลุ่มและธุรกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มเวียงลอโฮมสเตย์ กลุ่มยูวเกษตรกร : ข้าวกำเวียงลอ

1.4 ฐานกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมเมืองโบราณเวียงลอ ณ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรชุมชนฯ ได้แก่ ฐานกิจกรรมปูนหมักโบราณ ฐานกิจกรรมน้ำส้มควันไม้ ฐานกิจกรรมเพาะต้นกล้าปลอดสารพิษ ฐานกิจกรรมตัดตุงใส่ปลาก่อ ฐานกิจกรรมนาโยน ฐานกิจกรรมข้าวแคบ และฐานกิจกรรมไม้กวาดสานดอกหญ้า สาดแห้ง และหมวกสานจากใบมะพร้าว

2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา รายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 พัฒนาเรื่องเล่าสู่คู่มือมัคคุเทศก์ 3 วิย

ผู้วิจัยได้จัดทำเรื่องเล่า (storytelling) เพื่อประกอบการพัฒนาศักยภาพนักเล่าเรื่องเมืองโบราณเวียงลอ : เมืองเก่าที่มีชีวิต โดยเน้นการเล่าเรื่องข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ (1) การตั้งถิ่นฐานของคนเวียงลากลุ่มใหม่ (2) วิถีวัฒนธรรมคนเวียงลอบรรยายด้วย ชีวิตวัฒนธรรมท้องทุ่ง และชีวิตวัฒนธรรมลุ่มน้ำ (3) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (4) การพัฒนาท่องเที่ยวเมืองโบราณเวียงลอ และ (5) เรื่องเล่าแหล่งโบราณสถานเวียงลอ โดยผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเป็นคู่มือมัคคุเทศก์สามวิย เพื่อนำไปใช้

ในกระบวนการอบรมพัฒนาศักยภาพนักร้อง และนำเสนอคู่มือให้กับโรงเรียนในพื้นที่โดยรอบพร้อมเผยแพร่คู่มือ นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองโบราณเวียงลอ และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ในรูปแบบของ Guidebook เป็นการแนะนำให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงแนะนำรูปภาพ และจดถ่ายรูป Check in สำคัญ ๆ ในชื่อ “Guidebook ตามรอยเรื่องเล่าเมืองเก่าเวียงลอ” เพื่อเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนและลดภาระของมัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้มัคคุเทศก์สูงวัยทำงานได้สะดวกสบาย ลดภาระในการอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณเวียงลอ

2.2 พัฒนาศักยภาพนักร้อง

ในส่วนของการจัดกระบวนการพัฒนานักร้องหรือมัคคุเทศก์ในชุมชนเป็นการบูรณาการความร่วมมือกับสมาคมมัคคุเทศก์เชียงราย โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร “มัคคุเทศก์สามวัย เมืองโบราณเวียงลอ” จำนวน 2 ครั้ง คือ ครั้งแรก เป็นการอบรมพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของยุวมัคคุเทศก์ โดยใช้คู่มือมัคคุเทศก์สามวัยในการกำหนดกรอบเนื้อหาการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของเด็กและเยาวชน ครั้งที่สอง เป็นการอบรมพัฒนาศักยภาพการเล่าเรื่องและการนำเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเมืองโบราณเวียงลอและกลุ่มชาเล้ง โดยใช้คู่มือมัคคุเทศก์สามวัยในการกำหนดกรอบเนื้อหาการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องและการนำเที่ยว การจัดกิจกรรมนี้เน้นสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องทางโบราณคดีและโบราณสถานเป็นหลัก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมฯ สามารถเล่าเรื่องให้เข้าไปในทิศทางเดียวกัน

2.3 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเวียงลอ

การพัฒนาแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวให้มีความสำคัญกับการนำข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะลักษณะของแหล่งโบราณสถานที่มีเรื่องเล่าแตกต่างกันออกไปตามข้อมูลของชุมชน เพื่อสามารถใช้ประโยชน์แผนที่ในการหมุนเสริมการเล่า

เรื่องและนำเที่ยวของชุมชน โดยเพิ่มเติมข้อมูลสำคัญสำหรับพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ อาทิ การเปลี่ยนแปลงของเส้นทางน้ำอิง ระหว่างร่องน้ำอิงเก่าและแม่น้ำอิงใหม่ แนวกำแพงคูเมืองคันดิน ร่องคันแเก ร่องซิด ลักษณะที่โดดเด่นของโบราณสถานในแต่ละแห่ง ตามหลักฐานการขุดค้นและการเล่าเรื่อง ความทรงจำร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อแหล่งโบราณสถาน รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น ร้านอาหาร ฐานกิจกรรมสร้างสรรค์และจุดถ่ายรูป จึงได้มีการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนเมืองโบราณเวียงลอ ดังภาพ 2

ภาพ 2

เส้นทางท่องเที่ยวเมืองโบราณเวียงลอเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวภาคเหนือ

2.4 การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนเวียงลอ เป็นการนำผลวิเคราะห์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล มาสร้างสรรค์ต่อยอดเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นกิจกรรมที่หนุนเสริมการเล่าเรื่อง เพื่อใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวอีกจุดหนึ่งให้

นักท่องเที่ยว ได้มีตัวเลือกและมีกิจกรรมที่หลากหลายเมื่อเข้ามาท่องเที่ยวยังเมืองโบราณเวียงลอ ทั้งนี้ผู้วิจัยและชุมชน ได้มีการสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวเพื่อหนุนเสริมการเล่าเรื่องโดยใช้ตุ๊กและเครื่องสักการะ มาเป็นจุดขายเชื่อมโยง Storytelling สำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์ที่คณะผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกิจกรรมหนุนเสริมการท่องเที่ยวในครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่

- กิจกรรมเวียง D.I.Y. ของกลุ่มเวียงลอคราฟท์ ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์จากงานผ้าปัก (กระเป๋าใส่บัตร และพวงกุญแจ) ผลิตภัณฑ์ DIY (งานเขียนผ้าบาติกลายอัตลักษณ์เวียงลอ) และจักสาน (ดอกสารภี)

- กิจกรรมชุมชนวัดวิถี เป็นการต่อยอดกิจกรรมท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยนำภูมิปัญญาและองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่เดิม มานำเสนอไว้ในโปรแกรมท่องเที่ยว จุดขายของชุมชนที่จะสามารถสนองตอบต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในรูปแบบ “ชิม – ช้อป- แชะ” ได้ ดังภาพ 3

ภาพ 3

โปรแกรมท่องเที่ยวเมืองโบราณเวียงลอ

อภิปรายผล

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ในการจัดการการกระจายรายได้ดังกล่าวให้ทั่วถึงสู่ท้องถิ่นได้ ตามที่ระบุในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับที่ 3 ถึงเป้าหมายเพื่อพัฒนาภายใต้วิสัยทัศน์ คือ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” โดยแผนจะเน้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้เข้าไปในทิศทางของความปกติถัดไป (Next Normal) โดยจะมีการแก้ไข ฟื้นฟูภาคการท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์โควิด-19 และส่งเสริมให้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดคุณค่าสูงสุด (Representative of Tourism Council of Thailand, 2023)

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ที่ให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบ 6A (Buhalis, 2000) พบว่า ชุมชนเวียงลอมีองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ครบถ้วน หากแต่ก็เป็นจุดอ่อนที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการจัดการ ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าชุมชนมีจุดแข็งที่ถือว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่หากได้รับการจัดการความรู้แบบองค์รวม มีการศึกษา การต่อยอด การสร้างคุณค่าและการพัฒนาผู้ประกอบการทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผนวกไปกับการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพะเยาและเชียงราย หน่วยงานภาครัฐ บริษัทเอกชนหรือสถานศึกษาในพื้นที่ ร่วมกันจัดการทุนทางวัฒนธรรมด้วยกรอบการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตามทัศนะของ Prichanjit (2004) ที่สอดคล้องไปกับหลักการของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Phukpoo et al, 2021) โดยให้ความสำคัญต่อ

(1) การทำการศึกษาสิ่งที่ตนเองมีอยู่จนเกิดการสร้างองค์ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทั้งในทางกายภาพและทางนามธรรม ดังที่คณะวิจัยทำการหาคำตอบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของเวียงลอ ให้ความสำคัญเป็นมาในอดีต ภายใต้ฐานองค์ความรู้ที่มี เพื่อสร้างและต่อยอดคุณค่าของทุนวัฒนธรรมเหล่านี้ ด้วยเทคนิคการเล่าเรื่องเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวทั้งสามด้วย “ประวัติศาสตร์บอกเล่า” (Oral History) อันเป็นประวัติศาสตร์จากปากคำของคนในท้องถิ่นที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์ การบันทึกปากคำ การรับฟังคำบอกเล่าผ่านปากคำของคนรุ่นก่อนที่เคยมีประสบการณ์ส่วนตัวกับแหล่งโบราณคดีนั้น ๆ เป็นการ “เล่าความทรงจำ” ผู้คนอีกรุ่นหนึ่ง นั่นเอง

โดยที่เรื่องเล่าส่วนใหญ่ยึดโยงอยู่กับ “ประวัติศาสตร์ของคน สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เรื่องลึกลับและความเชื่อทางศาสนา” ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในสังคมท้องถิ่น และบ้านเมืองของตนเอง ซึ่งช่วยให้เยาวชน คนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวได้

กระตือรือร้นในการเรียนรู้เรื่องราวของแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษาอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงความน่าดึงดูดใจของกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมเวียนล่อ ณ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรชุมชนและฐานกิจกรรม DIY ผลิตภัณฑ์ชุมชนเน้นอัตลักษณ์เวียนล่อ

(2) ในขณะที่เดียวกันชุมชนเอง โดยการทำงานร่วมกันของ “คนสามวัย” ก็ต้องร่วมมือกันในการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เพื่อที่จะพัฒนาต่อยอดไปจากเดิม ด้วยการสอดประสานความร่วมมือและศักยภาพของคนแต่ละช่วงวัย โดยมีกรวางแผนเพื่อจะใช้ประโยชน์แหล่งโบราณคดีในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือ การศึกษาเส้นทางทางประวัติศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมของพื้นที่กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นของจังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน และข้อมูลทางโบราณคดีที่สามารถเชื่อมโยงเมืองโบราณเวียนล่อเป็นหนึ่งในจุดแวะสำคัญด้วยการเชื่อมเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา มีเป้าหมายเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนาเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงอนุภาคลุ่มน้ำโขง เป็นกลุ่มเมืองจุดหมายปลายทางแห่งการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรม (Cultural experience destination) ประกอบด้วยจังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่โดดเด่นและมีอัตลักษณ์

ในส่วนของกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่คณะผู้วิจัยมีการพิจารณาใช้แนวคิดพหุพลังตามตัวชี้วัดขององค์การอนามัยโลก ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตที่ดี (Charoenstrirungrueng, 2020) มาเป็นแนวทางการสนับสนุนให้ผู้สูงวัยซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชนฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในฐานะนักเล่าเรื่อง เปิดพื้นที่และโอกาสการเป็น “ครูภูมิปัญญา” ของชุมชนแก่นักเรียนในสถานศึกษา ย่อมยืนยันได้ถึงองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมตามหลักการหนึ่งท่องเที่ยวองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002) กล่าวถึงโดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมให้บุคคล (ผู้สูงอายุ) มี

ส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมที่เป็นและไม่ใช่ทางการ รวมทั้งเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร อันเป็นการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

กล่าวได้ว่า ชุมชนเวียงลอ เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรม ทั้งยังเป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ประเพณีของชุมชน สามารถสืบค้นความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ โดยเฉพาะจากนักเล่าเรื่องคนสามวัย (วัยสูงอายุและวัยแรงงาน) ชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการบูรณะและอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ประกอบกับการเป็นชุมชนที่ยังคงเต็มไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ เป็นผลสืบเนื่องให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนยังคงมีปณิธานที่จะสืบสานให้คงอยู่ต่อไป ดังจะเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของวัยทำงานและเยาวชน และถือเป็นสิ่งดึงดูดใจสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถนำเอามิติทางวัฒนธรรมเหล่านี้มาใช้เป็นส่วนสำคัญในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างรายได้ระดับสูงและนำมาซึ่งความสุข การเป็นสังคมที่มีความมั่นคง เสมอภาค เป็นธรรมมีความสามารถในการแข่งขันได้ (Kanjapan, 1995)

อย่างไรก็ตาม ทูทางวัฒนธรรมบางประเภทของชุมชนที่โดดเด่นจำเป็นต้องมีการฟื้นฟู การผลิตซ้ำหรือการสร้างใหม่ โดยให้ความสำคัญกับ “ชุมชน” ในการมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตามหลักการบริหารจัดการทุนวัฒนธรรม ที่ต้องให้ความสำคัญกับ “คนในชุมชน” ในฐานะเจ้าของทุน (Keawtep, 2010) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในแง่ของการสร้างความหมาย คุณค่าและกำหนดบทบาทหน้าที่ใหม่ให้กับทุนเหล่านั้น เช่น เครื่องมือประมงพื้นบ้านจำพวกเครื่องจักสาน ที่เดิมอาจถูกนำไปใช้งานจริงในการทำประมง แต่เมื่อปัจจุบันมีเทคโนโลยีสมัยเข้ามาแทนที่ เครื่องมือเหล่านั้นอาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น หากแต่สามารถนำเอาทุนเหล่านั้นมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงขนาด

เพื่อสืบค้นและพัฒนาไปสู่การใช้ประโยชน์ในรูปแบบการผลิตเป็นของที่ระลึก หรือการนำอัตลักษณ์อันโดดเด่นของเมืองโบราณเวียงลอ ไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบสำหรับการจำหน่ายเป็นของที่ระลึกบริการแก่นักท่องเที่ยวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการต่อ ยอดการใช้ข้อมูลวิจัยโดยนำมาจัดแสดงสื่อและนิทรรศการภายในศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอเพื่อการเผยแพร่ข้อมูลและเพิ่มประสิทธิภาพในการเล่าเรื่องของชุมชน

1.2 สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปต่อยอดกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยบูรณาการร่วมกับสถานศึกษาในท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ชุมชน ให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอดทุนชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคตได้

1.3 ควรมีการพัฒนาแนวทางการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ที่ทันสมัย โดยสามารถใช้ข้อมูลและสื่อต่าง ๆ ของโครงการวิจัยสำหรับสร้างคอนเทนต์และเป็นสื่อกลางในการสื่อสารการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้

1.4 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการจัดทำโครงการพัฒนาหรืองานวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวทั้งในมิติของการให้บริการนำเที่ยว และกลไกการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเมืองโบราณเวียงลออย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต

2.2 ชุมชนเวียงลอมีศูนย์ข้อมูลโบราณสถานที่มีโบราณวัตถุและข้อมูลเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงการจัดหมวดหมู่และสื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสม ซึ่งสามารถพัฒนา

โครงการหรืองานวิจัยที่เป็นการจัดการทรัพยากรดังกล่าวโดยกระดบัเป็นพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ในอนาคต

2.3 สามารถพัฒนาต่อยอดการใช้ข้อมูลจากงานวิจัยโดยนำเสนอการ
ท่องเที่ยวชุมชนเมืองเวียงลอในรูปแบบใหม่ให้เท่าทันต่อกระแส 5G โดยเน้นใช้ระบบ
จำลองสถานที่ท่องเที่ยว หรือ Virtual Tour ได้

References

- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21, 97 – 116. [in Thai]
- Charoensrirungrueng, R. (2020). *Factors associated with participation active aging among elderly people in Krokphra district, Nakonsawan Provinc*
[Master’s thesis, Naresuan University]. NU Intellectual Repository.
<https://shorturl.at/glCJ2>. [in Thai]
- Kanjanapan, A. (1995). *Culture and development*. Kansassana. [in Thai]
- Keawtep, K. (2010). *The management folk culture participate in research innovation*. The Thailand Research Fund. [in Thai]
- Office of the National economic and social development council. (2017). *The Twelfth National Economic and Social Development Plan (2017-2021)*. <https://shorturl.asia/E1OND>. [in Thai]
- Prichanjit, S. (2004). *Restoring community power through archaeological and museum resource management: concepts, methods, and experiences from Nan Province*. Thammasat University. [in Thai]

- Phukpoo, W. (2021). *Cultural tourism development datterns : Case study of the cultural tourism prototype community of department of cultural promotion, Ministry of Culture*. Department of Cultural Promotion. [in Thai]
- Representative of Tourism Council of Thailand. (2023). *The third Tourism Development Plan (2023 - 2027)*. <https://shorturl.asia/OW59u>. [in Thai].
- Sanyawiwat, S. (2000). *Theory and development strategy* (2nd ed.). Chulalongkorn University. [in Thai]
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. <https://shorturl.asia/uAGK9>

Authors

Waranya Prommasakha Na Sakon Nakhon
Lecturer, Sociology and Anthropology program
Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University
80 Moo 9, Bandu Subdistrict, Muang Chiang Rai District
Chiang Rai Province 57100
Tel : 092 - 4145529 Email : waranya.pro@crju.ac.th

Dujluedee Kongsuwan
Ass. Pro .Dr., Sociology and Anthropology program
Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University
80 Moo 9, Bandu Subdistrict, Muang Chiang Rai District
Chiang Rai Province 57100
Tel : 085 - 0321090 Email : duiluedee@gmail.com

Patumporn Keawkhum

Lecturer, Tourism Program

Faculty of Tourism and Hotel, Chiang Rai Rajabhat University

80 Moo 9, Bandu Subdistrict, Muang Chiang Rai District

Chiang Rai Province 57100

Tel : 081 - 5959136 Email : patumporn.kae@crru.ac.th